

Câteva puncte de vedere cu privire la relația dintre Stat și Biserică în cadrul discursului social – istoric, în contextul aderării României la Uniunea Europeană

Există o tensiune: între real și ireal, între istorie și Împărăția Lui Dumnezeu. Sau, mai concret, între idealul creștin: care este viața în Iisus Hristos și viața pământească pe care o ducem cu toții. Rezolvarea acestei antinomii sau contradicții nu implică numai acțiunea umană ci și cea divină. Prin el însuși, omul a realizat prea puțin în planul destinului său. Când singur vrea să se autodivinizeze, să se facă înger el va ajunge fiară.

Omnes secundus deus – maximă iluministă și marxistă – este concretizarea acestei căderi. Căutând singur paradisul desăvârșirii a aflat iadul dezumanizării. Tensiunea nu se poate rezolva în sine ci numai în Iisus Hristos.

Iar mântuirea noastră se realizează așezându-se sub Revelație, nu deasupra ei. Omul căzut refuză Revelația, el pune condiție Revelației, erezia, care este produsul subiectivismului demonic, face ce vrea cu Revelația și transmiterea ei prin Biserică. Ei uită că natura Revelației, nu este o sumă de propoziții, de informații, iar înțelegerea mântuirii nu e una gnostică, teoretică.

Se uită că religia creștină nu e rodul căutării omului ci este istoria căutării omului de către Dumnezeu. În Revelație, în această căutare și descoperire, Dumnezeu nu comunică numai adevărul despre El, ci se deschide El Însuși și ne arată condițiile mântuirii în El. Unirea omului cu Dumnezeu este scopul Revelației, deci umanul este uman numai în Dumnezeu. Această înfiere a noastră în Iisus Hristos se realizează în Biserică. Acesta e mesajul Ortodoxiei și puterea ei unică: accesul la duhul înfierii.

Trecând de la această introducere, voi susține că din punct de vedere istoric, Biserica – comunitate a creștinilor, cuprinde și unește pe toți cei ce cred în Domnul nostru Iisus Hristos, pentru a le comunica acestora Viața Sa care este Înviere și victorie asupra morții. Ea reprezintă comunitatea și comuniunea oamenilor cu Dumnezeu prin Fiul în Duhul Sfânt, precum și forma văzută a unei raportări suprafirești la Iisus Hristos – Cuvântul lui Dumnezeu Întrupat în istorie. Cunoaștem faptul că Biserica are o alcătuire, o constituție teandrică, ea unind timpul cu veșnicia, istoria cu supraistoria ori cu metaistoria. „Ea este locul unei „mișcări” veșnice a Înălțării și a Cincizecimii care unește Cerul și pământul prin „vălul” Sfintelor Taine, locul unde Sfântul Duh face cunoscută prezența și Trupul cel slăvit al Mântuitorului” – potrivit afirmațiilor teologului Olivier Clement.

Modurile de existență a Lui Dumnezeu se comunică Bisericii, Ea este cea aleasă fiind plină de Treime, spune Sfântul Vasile cel Mare: Ea este aleasa și ea trimite. Sfânta Treime este baza, modul structurării funcțiilor Bisericii. Taina coborârii Sfintei Treimi și taina urcării omului la Ea este esența adevărului, concretizat în această realitate divino-umană care este Biserica. A fi creștin, a fi în Biserică înseamnă a fi în Sfânta Treime. Unirea se face prin Sfântul Botez, În Biserică nu în afară de Biserică, după principiul paulin care spune că nu ne propovăduim pe noi înșine. Orice propovăduire care rupe pe Hristos de Treime, de Biserică, face din ea o simplă învățătură umană.

Mântuirea în Biserică este intrarea în comuniune cu Sfânta Treime căci Ea, Biserica este locul și spațiul manifestării Sfintei Treimi. Iar Biserica se manifestă în Sfânta Treime, în care se află nuanțele persoanelor: a Tatălui, a Fiului și a Sf. Duh. De aceea, cea mai mică biserică devine Ierusalimul ceresc. Iisus Hristos ne mântuie nu prin

învățătura Lui, în primul rând, ci în prin Persoana Sa, care a zis: Eu sunt pâinea vieții (Ioan 6,35). De aici rezultă inseparabilitatea operei și învățăturii Lui Iisus Hristos de Persoana Sa, și acesta este un principiu dogmatic. Hristos nu a venit să ne dea numai o gnoză, o cunoștință, un cod moral, sau anumite mistere esoterice, El este prezent în Biserică prin Sfintele Taine. Și de aici rezultă aspectul ființial al mântuirii: El ni se dă cu viața Lui, iar mântuirea: este viața noastră în Sfânta Treime după cum Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan ține să consemneze în cap. 17. Morala se identifică cu persoana Lui Iisus Hristos. La fel Revelația nu e o sumă de propoziții sau de doctrine, ea este persoana Lui Iisus Hristos, este viața Sfintei Treimi. Dar acestea sunt în Biserică, însă ruperea omului de Dumnezeu și de dragostea Lui, prin erezie, este un „pustiu de bine”. „Ei uită că ascultarea și smerenia sunt criteriile existenței în sânul Sfintei Treimi”, după cum spune Sfântul Siluan Athonitul. Ei uită că Iisus Hristos „trăiește în eternitate în stare de Fiu”, adică de ascultare.

Biserica, așadar, este locul unde veșnicia încorporează timpul acestui veac. Rolul ei nu este acela de a înveșnici istoria, ci de a o sfinți. Misiunea ei este eshatologică, și anume aceea de a-l răscumpăra pe om pentru veșnicie, de a-l desprinde pe el de această lume, în vederea obținerii adevăratei sale cetățenii – Împărăția Cerurilor, care nu este în și din lumea aceasta. Cu alte cuvinte, ea nu este o simplă parte a istoriei deoarece ea are propria misiune specifică, ci este o asumare a ei, fără a se confunda cu realitățile istoriei pentru că ea are propria misiune, nu trăiește în afara lor. Deși Biserica este din cer, misiunea ei este una pământească. Biserica este supraistorică, metaistorică dar în același timp se află în istorie pentru că Hristos Domnul S-a întrupat în istorie, iar Biserica pe care a întemeiat-o cu “însuși scump sângele Său” a rămas în istorie pentru a-l răscumpăra pe om pentru supraistorie. Biserica nu ignoră, nu refuză și nu respinge istoria, ci și-o asumă, fiindcă misiunea ei este nu numai eshatologică ci și istorică – căci omul trăiește în istorie, într-un timp și spațiu circumscris, din punct de vedere istoric și geografic. Este taină, simbol și mod al prezenței lui Dumnezeu în lume, dar ea este și fenomen social, act și fapt istoric. Biserica nu poate lucra și cultiva mântuirea oamenilor desprinsă fiind de realitatea materială a vieții, despărțită fiind de pământ și de timpul acesta “palpabil”, pentru că ea a luat naștere în timp și este subordonată, în acest sens, categoriilor temporale. Ea este în mod necesar și concret o instituție. Alcătuirea sa ierarhică e ancorată în realitatea ei sacramentală, doar succesiunea apostolică a episcopatului poate atesta că Dumnezeu rămâne printre noi, cu ajutorul Sfintelor Taine – după cum spune același renumit teolog Olivier Clement. Dar spre deosebire de alte instituții sociale care îl au ca subiect pe om, Biserica nu îl consideră pe om doar ca pe o zidire rațională supusă unor necesități și interese strict temporale, ci și în perspectiva scopului său supranatural și suprafiresc către care trebuie să converge întreaga sa existență personală și comunitară. În aceste împrejurări Biserica nu a trecut cu vederea și nici nu a tratat superficial realitatea existențială ce conduce social și politic istoria, care se întrupează în Stat. Statul nu este de sorginte ori de esență divină, dar corespunde rânduiei dorite de Dumnezeu, el are o demnitate bine delimitată care învoacă și impune supunere și ascultare din partea tuturor. De aceea, Biserica a avut întotdeauna simțul istoric, întrucât nu a respins și nu a ignorat rolul Statului în planul existenței social – istorice, neopunând acestuia un refuz categoric izvorât dintr-o orientare spirituală spre lumea de dincolo. Dimpotrivă, Instituția Ecclesială l-a considerat un partener și un aliat indispensabil al societății civile și religioase, după cum precizează, în această direcție, atât învățătura scripturistică cât și

tradiția canonică a Bisericii. Mai mult decât atât, fiind împlinitoare a cuvântului biblic, încă de la început Ecclesia a rânduit pomenirea în cadrul liturgic a conducătorilor Statului, practică ce se află și astăzi în uz.

Prin urmare, postulatul și posibilitățile unei relaționări între Biserică și Stat se întemeiază și se fundamentează pe faptul că Biserica este atât o realitate duhovnicească, mistică, cât și o realitate instituțională, socială, istorică iar omul – ca subiect al istoriei și, în fond al unei organizări statale – aparține atât Împărăției Cerurilor, cât și celei a Cezarului. Însă Biserica, în pofida apartenenței sale la o altă lume, la un alt univers, nu și-a pierdut simțul istoric încercând să se situeze permanent într-un raport de conciliaritate, de armonie și deschidere față de structura seculară. Ceea ce este foarte important de subliniat aici, este faptul că acest raport se desfășoară între anumite limite și se fundamentează pe baza unor condiții invocate în mod reciproc. Așa cum spuneam, Biserica este un fenomen social și o instituție socială, strâns legate de un anumit mediu, situându-se în cadrul unei organizări statale, însă într-un plan paralel cu cel al Statului, înțelegându-se prin acest lucru o cooperare substanțială, dar lipsită de orice imixtiuni și amestecuri arbitrare, nefondate și de orice “tovărășie” a Bisericii la toate nedreptățile și greșelile puterii statale. În această relație Biserica nu poate să își uite misiunea sa, deoarece cele două laturi ori aspecte ale caracterului său diacronic sunt strâns unite iar ființa ei este teandrică, misiunea ei este una celestă. Ea nu este o instituție ca oricare alta. De aceea, ea nu se poate confunda cu interesele Statului care sunt pur lumești, pământești, limitate deci, la această existență terestră. Un conformism și o compatibilitate absolută cu aceste interese ar putea fi păgubitor pentru credibilitatea, imaginea și autoritatea ei în fața poporului, a lumii. Biserica nu are voie să se amestece în disputele politice, înlăturând astfel, orice bănuială ori suspiciune cu privire la favorizarea și părtinirea vreunei guvernări politice. Ea nu trebuie să fie purtată și manipulată în platforma program a vreunui partid politic și nici nu-și va regăsi, vreodată, identitatea în spectrul propagandei electorale. Rolul său predominant constă în a-I conduce pe oameni pe drumul ce duce la mântuire, oferindu-le această certitudine, șansă și posibilitate. O preocupare intensă și exagerată pentru problemele ce revin competenței Statului ar putea genera suspiciuni referitoare la garanția mântuirii și a misiunii sale în lume. Căci creștinismul nu se poate reduce la un simplu moralism sau doctrinalism, acestea fiind metode ale misionarismului neoprotestant. Trebuie să înțelegi, să cauți, să afli că dogma nu este doctrinalism iar morala eticism, ci ele sunt viață, participare la Dumnezeu. Dacă „Bucuria Tatălui și a Fiului este în Duhul Sfânt”, spune Sf. Grigorie Palama, cum tu faci din iconomia lor în Biserică și în Istorie ?

Profesorul Teodor M. Popescu susține că Biserica nu are o misiune politico-economică deoarece ea este o instituție religios – morală. Evanghelia nu poate fi transformată în lege de Stat și nici Biserica în organizație politico – socială.

În altă ordine de idei, Biserica este în lume. Mădularele sale sunt membrii societății. Raportul Bisericii cu societatea este esențială, fundamentală. Ea trebuie să-și exercite rolul spiritual și soteriologic nu doar răspunzând problemelor axiologice și eshatologice ale omului contemporan îndeosebi, ci și îngrijându-se cu orice preț de protejarea și promovarea demnității tuturor persoanelor umane precum și coeziunea societății. Prin aceasta nu trebuie să înțelegem că Biserica se substituie Statului în relația acestuia cu societatea și nici nu își asumă funcțiile proprii ale acestuia, însă ea trebuie să împlinească o misiune esențială și totodată imperativă, anume: alinarea suferințelor

tuturor oamenilor și protejarea demnității umane – lucru ce scoate în evidență gândirea și slujirea socială a Bisericii, așa încât ea nu poate fi în afara problemelor sociale cu care se confruntă omul. Ea nu poate fi un spectator indiferent, pasiv și superficial, fără participare directă și substanțială, în raport cu societatea și implicit cu Statul care supraveghează și cârmuiește această societate. Dar mărturisirea creștin - socială în istorie este incomodă pentru societatea bazată pe minciună, înșelăciune și violență. A mărturisi pe Dumnezeu, inclusiv din punctul de vedere al doctrinei sociale a Bisericii, înseamnă a declara război pe viață și pe moarte diavolului, a nu mărturisi înseamnă a avea pace cu acesta. Dacă în perioada persecuțiilor, creștinismul era prigonit fiind în afara societății, astăzi se constată o ieșire a acesteia din creștinism spre puncte centrifuge ale autoumanizării și ale autosuficienței.

Vocea profetică a Bisericii se aude în istorie, căci nu se concepe, ca propovăduind adevărul să nu mustră păcatul, și în sensul social - comunitar. Glasul ei este aidoma cuvintelor scripturii: „Iată Eu stau la ușă și bat”... Chemarea ei, filantropică, se îndreaptă către toți, și face acest lucru din ziua Cincizecimii, prin vicisitudinile istoriei. Glasul ei străbate veacurile, căci mărturisirea credinței creștine îi aparține doar Ei.

Caracterul spiritual și transcendent al Bisericii nu reprezintă o scuză și o justificare imbatabilă pentru o atitudine pasivistă în relație cu socialul, așa cum nici mentalitatea strict consumistă a sistemelor social – economice ale vremurilor nu poate constitui o argumentare pentru “socializarea” excesivă a mesajului său. Drept urmare, o atitudine antistatală și ignorantă ar poziționa Biserica în cealaltă extremă – antisocială, iar ancorarea excesivă în social ar denatura și deteriora însăși misiunea sa. Accentuarea unilaterală a mesajului său ar duce, pe de o parte, la relativizare, iar pe de alta, la lipsa de realism, precum și o carență a discursului său social care oricum se află în stadiul incipient de noviciat și catehument. Nu putem ignora faptul că ea trebuie să-I susțină pe oameni nu doar din punct de vedere moral – duhovnicesc, chiar social, prin grija față de trup, care deși este pieritor are o valoare inestimabilă deoarece el reprezintă organismul în care omul își lucrează mântuirea. Biserica are o atitudine critică, dar în același timp constructivă și iubitoare față de lume, astfel încât ea niciodată nu este împotriva acesteia, ci pentru ea, este în și deasupra lumii. Ea are drept scop și țintă finală înveșnicirea lumii cu Mântuitorul Iisus Hristos – Fiul lui Dumnezeu – În Împărăția Sa, prin dragoste desăvârșită, și nicidecum pieirea sau distrugerea ei. “Prin aceasta ea nu își pierde atributele sale, nu se “cosmicizează”, ci coboară în lume pentru a o ridica și câștiga pentru veșnicie. În felul acesta Biserica evită atât “monotelistul ecclesiologic” – negarea misiunii sale în lume, cât și seminestorianismul – relativizarea adevărului dumnezeiesc în favoarea lumii.” – După cum afirmă Pr. Prof. Dr. Gheorghios Metallinos de la Atena.

Conștientizăm faptul că raportul între cele două instituții a evoluat în mod diferit de-a lungul timpului, plecând de la perioada de aur a așa – zisei simfonii bizantine și ajunfând până la contextual actual geopolitic, social, cultural și religios trebuie să presupună anumite pârghii și condiții de relaționare între cele două instituții mai sus menționate. Această asociere nu poate fi contextuală, conjuncturală sau oportunistă și nici abordată aleatoriu ca fiind nesemnificativă, ci trebuie să fie una sinceră și foarte serioasă. Este adevărat și faptul că nu putem defini un model de relație Stat – Biserică universal valabil, cu aplicabilitate în interiorul tuturor statelor, deși pot exista unele asemănări și similitudini, deoarece fiecare Stat își reglează și conturează aceste relații ținând seama de tradițiile culturale și religioase proprii și mai ales de cadrul politico – ideologic și

axiologic pe care și-l asumă. Este cunoscut faptul că în epoca noastră fiecare Stat în cadrul independenței și suveranității sale își normează relațiile cu Biserica sau cultele recunoscute, în așa fel încât fiecare țară creează premisele legale ale raporturilor sale cu cultele religioase. Problema principală se referă la modul în care se stabilește acest cadru și care sunt condițiile ce-l definesc. Și când susținem acest lucru ne gândim la rolul pe care îl acordă Statul Bisericii în contextual spiritual și cultural al societății totodată și paradigma sau tipologia adoptată în definirea relațiilor dintre cele două instituții. În situația de față este bine să fim realiști și să nu avem pretenția reînvierii unor tipologii ce nu mai corespund contextului istoric, politic, religios și cultural al vremurilor (de pildă modelul bizantin), dar nici nu putem fi atât de ignoranți încât să aspirăm spre efemeritatea statutului laic (modelul francez), și asta de dragul autonomiei și a unei presupuse libertăți, bineștiind că adevărata și autentică libertate nu există decât în Dumnezeu – Cel în Treime lăudat. Imparțialitatea, neutralitatea ori nepărtinirea Statutului în relație cu cultele nu poate însemna nicidecum enclavizarea Bisericii și transformarea ei într-un domeniu particular în care intră cine poate și iese cine vrea și nici cultivarea unei conștiințe ateiste, secularizate. Imposibilitatea existenței unui Stat teocratic nu poate justifica extinderea hegemoniei unia ce la- alungat pe Dumnezeu și Biserica Sa, la periferia societății. Departe de noi gândul de a postula imaginea inervenționistă a unei Biserici ce stă, în mod autoritar, deasupra Statului chemându-l la raport și ordine, noi optăm pentru o viziune mult mai optimistă care vizează o “sinergie” a destinului uman cu Dumnezeu. Biserica nu poate sta fără cuvânt și fără acțiune în lumea contemporană, căci misiunea ei nu s-a încheiat, ea fiind legată de concepțiile, ideologiile și de situațiile regimurilor politice și sociale trecute. Ea este datoare lumii prin îndeplinirea misiunii ei moral – dunovnicești și sociale, prin îndreptarea anomaliilor, a erorilor, a lipsurilor și a slăbiciunilor politice și sociale la care membrii ei colaborează sau asistă cu indiferență.

Pe de o parte, trebuie să se conștientizeze și de către cei care sunt nostalgici după “modelul bizantin” că în împrejurările de față, Biserica nu-și poate revendica sarcini care îi depășesc atribuțiile. Ea nu poate înstitui cenzura pentru unele acțiuni politico-economice ale Statului, dar nici nu poate fi redusă misiunea ei la un “pur ethicism”. Ea trebuie să dețină în mod concret și real cadrul legislativ pentru a se adresa omului de mâine, ca cetățean și credincios, cu alte cuvinte trebuie să adopte măsuri de perspectivă, fără a fi nevoiți să facem distincția artificială între cei doi și fără a fi suspectați de încălcarea libertății de conștiință. În altă ordine de idei, faptul că ea nu reprezintă un reper de “consiliere” pentru Stat, așa după cum s-a întâmplat în epoca bizantină, nu îndreptățește o atitudine ignorantă față de opinia ei atunci când este dezbătută problema valorilor sau nonvalorilor societății de mâine. Aceasta este marea provocare a contextului social – istoric actual, atât pentru România care a ieșit din șabloanele unui model totalitarist, și care nu a adoptat încă, un model concret și eficient de relații Stat – Biserică, orientându-se doar oarecum mimetic după modelele altor state europene, cât și pentru identitatea Europei de mâine. În ce privește România, ne întrebăm care este sau care ar fi modelul cel mai simbiotic, eficient și optim în vederea consolidării și definirii unei relații între Stat și Biserică, atâta vreme cât nici modelul tradițional – bizantin, precum nici cel izvorât din revoluția franceză, al Statului laic și laicizat nu pot fi alternative viabile pentru contextul actual? În condițiile în care Biserica este chemată la (re)evaluarea vocației sale profetice cu privire la cărmuirea duhovnicească a lumii care aspiră la ajungerea din „Biserica luptătoare” în „Biserica cea triumfătoare” – care nu este din lumea aceasta dar

este pentru lumea aceasta – ce vrea să participe „într-un cer nou și pământ nou” la comuniunea veșnică și deplină cu „Împăratul Veacurilor ce au să fie!”...

Drd. Stelian Gomboș.